

мобілізує активність, увагу, вольові процеси, але, що стосується саморегуляції, то тут в обох досліджених групах спортсменів спостерігається її ослаблення. У дзюдоїстів КГ цей показник зменшився на 0,8 ум. од., а в ЕГ – на 2,3 ум. од. ($p < 0,001$). Можливо, такі реакції є результатом низького рівня психологічної підготовки спортсменів. Тому, що падіння рівня саморегуляції у самий відповідальний період для спортсменів однозначно означає зменшення можливостей на успішність виступу у змаганнях. На жаль, і наступний параметр – тривожність – у цей період зростає в обох досліджених групах спортсменів. У спортсменів КГ – на 2,4 ум. од., а в ЕГ – на 5,4 ум. од. ($p < 0,001$) Такий кількісний стрибок тривожності, у дзюдоїстів з ЕГ, в період, коли спортсменам необхідно зосередитись, заспокоїтись, мати впевненість у собі і віру у перемогу, значно загальмує ці процеси, викличе невіру у свої можливості, розгубленість, смутні переживання уявляємих і реальних складнощів тощо. Нервово-психічна перенапруга під час змагань і відсутність достатньої, грамотної психологічної підготовки, привела до зовсім незначного підйому працездатності у спортсменів КГ, і зменшення її у дзюдоїстів ЕГ. Встановлено, що у КГ цей показник покращився всього на 0,8 ум. од., а в ЕГ – погіршився – на 0,4 ум. од. ($p < 0,05$) (за уявою автора методики, зменшення показника працездатності означає її зростання). Негативні зміни, накопичуючись у психіці спортсменів, ведуть до зростання і психічної втоми. Так, якщо в КГ цей показник виріс на 0,5 ум. од., то в ЕГ він збільшився на 2,4 ум. од. ($p < 0,001$). На наш погляд, отримані дані, з одного боку, демонструють наявність суттєвої різниці у психологічних змінах, що спостерігаються у дзюдоїстів з КГ та ЕГ. Безумовно, в останніх негативних змін у психіці значно більше. А з другого боку, отримавши приведені вище факти, ми можемо пересвідчитись у тому, що їх участь у широкомасштабних змаганнях здійснюється у стресогенних умовах з наявністю чисельних екстремальних чинників, що і викликає негативні зміни у психіці. Саме у зв'язку з цим необхідно наголосити на тому, що при однакових рівнях фізичної і технічної підготовки спортсменів перемагають завжди ті, у кого на високому рівні уміння володіти собою, значні емоційно-вольові ресурси і взагалі ті, хто мав серйозну психологічну підготовку.

ВИСНОВКИ

1. Екстремальні умови змагань значною мірою діють на психіку дзюдоїстів, викликаючи в ній негативні зміни і зменшують потенційні можливості спортсменів в успішності їх виступу на змаганнях.

2. Одержані результати переконують у необхідності для спортсменів паралельно з фізичною і технічною підготовкою значну увагу приділяти і психологічній, як одній із складових спортивної підготовки до змагань.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ є аналіз впливу тренувальних занять і змагань на якості особистості дзюдоїстів, які мають різний рівень успішності та здатність до саморегуляції своїх психічних станів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейгул І. О. Психологічна стійкість як одна з головних умов адаптації дзюдоїстів до дії на психіку екстремальних ситуацій спортивної діяльності / І. О. Бейгул // Слобожанський науково-спортивний вісник: науково-теоретичний журнал. – Харків: ХДАФК, 2010. - № 1. – С. 143-146.

2. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: БАХРАХ. – М., 2001. – 650 с.

3. Самойлов М. Г. Зміни в психіці дзюдоїстів в екстремальних умовах спортивної діяльності / М. Г. Самойлов, І. О. Бейгул // [Слобожанський науково-спортивний вісник](#). – Харків: ХДАФК. – 2011. – № 3. – С. 146-149.

4. Смирнов Б. А. Психологія діяльності в екстремальних ситуаціях / Б. А. Смирнов, Є. В. Довгополова. – Х.: Гуманітарний центр, 2007. – 321 с.

5. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е.В.Сидоренко. – СПб.: Речь, 2003. – 350 с.

6. Bartone P. T. Hardiness Protect Against War-Related Stress in Army Reserve Forces / P. T. Bartone // Consulting Psychology journal. – 1999. – V.51. – P. 72–83.

7. Bruse S. Protective and Damaging Effects of Stress Mediators / S. Bruse // The New England Journal of Medicine. –1998 – V. 338. –P.171–178.

8. Burke R. I. Work – family stress, conflict, coping, and Burnout in Police officers / R. I. Burke // Stress Medicine. – 1993. – V.9. – P. 171–180.

9. Macklin M. L. Five-year follow-up of EMDR treatment for combat-related PTSD / Macklin M. L., Metzger L. J., Lasko N. B. // XIY Annual Meeting ISSTS. – Washington, 1998. – 311 p.

Бондаренко В. В.
Національна академія внутрішніх справ (м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗНАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ДО ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРОТИБОРСТВА ІЗ СУПРОТИВНИКОМ, ОЗБРОЄНИМ ХОЛОДНОЮ ЗБРОЄЮ

Проведено узагальнення знань стосовно закономірностей поведінки правопорушника озброєного холодною зброєю під час зіткнення з працівником міліції. У дослідженні взяли участь працівники практичних

підрозділів органів внутрішніх справ ($n=62$), яким під час виконання службових обов'язків доводилося стикатись з непокою озброєних та агресивно налаштованих осіб. На основі анкетування встановлено зовнішні ознаки, які визначають спрямованість поведінки супротивника до нападу, виявлено найбільш підступні та несподівані варіанти атакуючих дій з використанням холодної зброї. Охарактеризовано основні блоки теоретичних знань, які сприяють швидшому прийняттю рішення щодо застосування засобів фізичного впливу, що адекватні ступеню загрози.

Ключові слова: теоретичні знання, працівник міліції, озброєний супротивник, холодна зброя.

Бондаренко В.В. Теоретические знания как составляющая подготовленности работников милиции к эффективной деятельности в условиях противостояния с противником, вооруженным холодным оружием. Проведено обобщение знаний о закономерностях поведения правонарушителя вооруженного холодным оружием при столкновении с работником милиции. В исследовании приняли участие работники практических подразделений органов внутренних дел ($n=62$), которым при исполнении служебных обязанностей приходилось сталкиваться с неповиновением вооруженных и агрессивно настроенных лиц. На основе анкетирования установлено внешние признаки, которые определяют направленность поведения противника к нападению, выявлены наиболее коварные и неожиданные варианты атакующих действий с использованием холодного оружия. Охарактеризованы основные блоки теоретических знаний, которые способствуют более быстрому принятию решения по применению средств физического воздействия, адекватных степени угрозы.

Ключевые слова: теоретические знания, работник милиции, вооруженный противник, холодное оружие.

Bondarenko V. V. The theoretical knowledge as part of preparedness of the police to efficient operation in terms of confrontation with the enemy, armed with knives. By the analysis of literature and questioning the practical departments of Internal Affairs of Ukraine stipulates that the existing training methods are not sufficiently contribute to the absorption of the future guardians of the necessary theoretical knowledge and the formation of the basis of skills predict possible developments of armed clashes and the degree of danger. In order to systematize knowledge about patterns of behavior of the offender armed with knives during a clash with police officers carried out a survey of employees practical units ($n = 62$), which under the line of duty had to deal with disobedience to armed and violent people. Based on the survey established external features that define the orientation behavior of the enemy to attack: psychological state at the time of the collision, behaviors, presence and type of weapon, especially when approaching procession. Found the most insidious and unexpected variations attack actions using knives. The survey showed that 38,2% of situations of armed clashes offender executed attack from close range, at 26,8% – attack with fast approaching, 16,4% is offensive performance with fast approaching enthusiasm for clothes and implementation effort. In 18,6% of situations offenders used other options attack. Established insufficient adaptability law enforcement data methods of attack. The basic blocks of theoretical knowledge that promote faster decision-making on the use of physical impact that adequate degree of threat.

Key words: theoretical knowledge, police, armed enemy, melee weapon.

Постановка проблеми. У спеціальній літературі [1, 2, 7] відмічається, що правоохоронна діяльність дуже різноманітна та складна й визначається як одна з найекстремальніших, бо пов'язана з активним протиборством зі злочинним середовищем, підвищеним ступенем відповідальності та потребує нестандартних шляхів виходу із напружених ситуацій. Для ефективних дій в складних умовах працівник органів внутрішніх справ (ОВС) повинен володіти спеціальними знаннями, вміннями, навичками й бути як фізично, так і психологічно підготовленим [4, 5, 8]. Статистичні дані щодо загибелі та поранення особового складу під час протиборства з озброєними правопорушниками доводять, що існують проблеми в підготовленості правоохоронців [3]. Аналіз практичної діяльності працівників ОВС показав, що в багатьох випадках, під час зіткнення з особами, озброєними холодною зброєю, вони не могли своєчасно та достовірно визначити подальшу ймовірну їх поведінку. Тобто існуючі методики навчання не в достатній мірі сприяють засвоєнню майбутніми правоохоронцями необхідних теоретичних знань й формуванню на цій основі умінь у визначенні ступеня небезпеки й прогнозуванні можливого розвитку ситуації збройного зіткнення.

З дидактичної точки зору процес підготовки майбутніх працівників ОВС до діяльності в умовах, які пов'язані з протистоянням озброєним правопорушникам, розглядається вченими як поступовий та послідовний перехід від знань та уявлень про основні закономірності у взаємодіях, про послідовність власних дій залежно від ступеня небезпеки до формування відповідних умінь та навичок [3, 4]. Тобто формування необхідних умінь та навичок можливе на основі міцно засвоєних теоретичних знань. А це можливо за умови переходу від роздрібності до цілісного сприйняття знань, що супроводжується узагальненням складових, які стосуються поведінки правопорушника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблема підготовки особи до діяльності

здавна відзначається підвищеною увагою з боку науковців [2, 3, 8]. У своїх працях вони розглядають загальні питання підготовки та формування готовності до різних видів діяльності. Підготовленість до певного виду діяльності можна розглядати як наявність у людини особистісних якостей, теоретичних знань, практичних умінь і навичок, що дозволяють у будь-який час успішно виконувати поставлені завдання [2]. Професійна підготовленість, на думку С. Х. Яворського, характеризується сумою певних знань, умінь і навичок набутих у процесі спеціалізованого навчання, які необхідні для досягнення належного результату професійної діяльності [5]. В умовах, що передують сутичці з озброєним правопорушником наявність у правоохоронців знань стосовно зовнішніх ознак загрози набуває особливого значення. З цього приводу В. І. Пліско [3] зазначає, що одним із компонентів успішних захисних дій під час зіткнення з озброєним злочинцем є наявність спеціальних теоретичних знань стосовно самих небезпечних способів нападу, закономірностей у поведінці супротивника перед виконанням атакуючих дій тощо.

Аналіз існуючих методик підготовки правоохоронців показав, що дослідженням закономірностей у поведінці злочинців, озброєних холодною зброєю, які передують нападу, приділялось замало уваги. Частково фахівці у галузі рукопашного бою [6, 9, 10] згадують про зовнішні ознаки загрози нападу та акцентують увагу на знаннях способів утримання рукою холодної зброї [1]. Однак для ефективного протистояння необхідно також володіти знаннями послідовності власних дій відповідно до зовнішніх умов, обставин та ступеню загрози.

Мета роботи. Узагальнити теоретичні знання стосовно зовнішніх ознак загрози у поведінці правопорушника, озброєного холодною зброєю.

Завдання:

- 1) Провести анкетування працівників практичних підрозділів ОВС, які стикалися із непокорою озброєних правопорушників.
- 2) Виявити та систематизувати зовнішні ознаки загрози нападу.

Методи дослідження. Аналіз та узагальнення літературних джерел, анкетування та опитування.

Організація дослідження. Дослідження проводилися з працівниками практичних підрозділів ОВС (n=62), які були свідками ситуацій збройного зіткнення або піддавались нападу чи погрозі застосування холодної зброї. Опитування та анкетування проводилося згідно з основними положеннями і вимогами до соціологічних досліджень за особисто розробленою анкету.

Обговорення результатів дослідження. З метою систематизації знань стосовно особливостей зовнішнього прояву агресивних дій у поведінці озброєного правопорушника було проведено аналіз спеціальної літератури та анкетування працівників практичних підрозділів ОВС. На основі анкетування встановлено, що напад на працівника міліції буває спланований з боку правопорушника та несподіваний під час випадкового зіткнення сторін протистояння. При цьому поведінка правопорушника відрізняється за характером дій. Спланований напад відзначається заздалегідь продуманими діями, злочинець готує зброю для застосування завчасно й поводить себе впевнено та рішуче. За рахунок відсутності явних підготовчих рухів безпеку нападу важко спрогнозувати й передбачити. В умовах несподіваного зіткнення, залежно від психологічного стану, зовнішніх умов та наявності зброї супротивник приймає рішення щодо подальших дій, які проявляється у особливостях його поведінки.

На основі проведених досліджень встановлено, що спрямованість правопорушника до нападу можна визначити, аналізуючи чотири основні блоки інформації (рис. 1): психологічний стан супротивника на момент зіткнення; особливості поведінки; наявність та вид зброї; особливості ходи при наближенні.

Для своєчасної підготовки до виконання адекватного захисту дій необхідно уважно стежити й аналізувати дії супротивника, щоб за зовнішніми ознаками загрози спрогнозувати ступінь небезпеки. Встановлено, що кожна конкретна поведінка людини практично завжди супроводжується певними емоціями [1, 2]. Проте вони не зводяться лише до внутрішнього переживання, їм супутні також фізіологічні зміни в організмі та мають зовнішнє вираження у характерних рухах, зокрема міміці (виразних рухах обличчя), пантоміміці (виразних рухах всього тіла), а також голосових реакціях (інтонації та тембрі голосу). Емоційні переживання проявляються не лише в явно виражених рухах, а й у мікрорухах (тремор рук, реакція зіниць). Слід відмітити, що емоції недостатньо керовані, оскільки в їх основі лежить система вроджених безумовних рефлексів.

Слід відзначити, що під час зіткнення з правоохоронцем поведінка правопорушника може бути агресивною, рішучою, обережною, пасивною тощо [3]. При прояві агресії супротивник не завжди може себе контролювати. В такому стані він діє відкрито та прямолінійно. Агресивні наміри мимовільно проявляються у зовнішньому вигляді та манері поведінки. Основні блоки візуальної інформації стосовно таких намірів вчені визначають за загальними ознаками (тонус м'язів напружений, здригання тулуба, рук, ніг, скорочення просторової дистанції тощо), особливостями положення тулуба (тулуб злегка нахилений вперед), жестикуляцією (рухи різкі), мімікою (очі примружені, погляд спрямований у місце нанесення удару, губи стиснуті) тощо. Обережно поводить себе особа, яка коливається у прийнятті рішення, тобто невпевнена щодо подальших дій. При пасивному стані – як правило, підкоряється, не створюючи супротиву. Але працівнику необхідно поводитися обережно та контролювати рухи підозрілої особи. При рішучому стані правопорушник діє впевнено та швидко. У випадку виконання нападу атакує до тих пір, доки не зупинить правоохоронця.

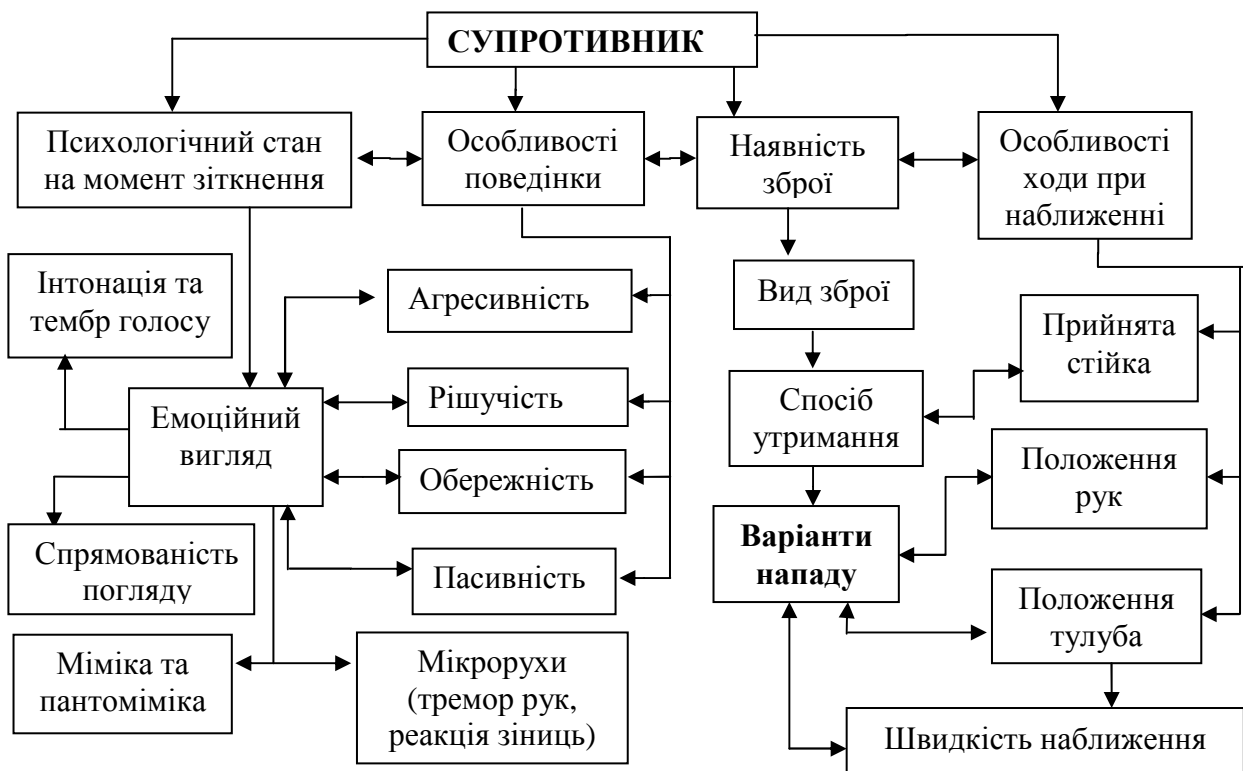

Рис. 1. Сукупність зовнішніх ознак, які визначають спрямованість поведінки супротивника до нападу

Спрогнозувати спосіб атакуючих дій можна за та неадекватністю у поведінці особи, яка наближується. В умовах несподіваного зіткнення та прийнятті рішення атакувати, агресивні наміри правопорушника, в одних випадках, проявляються відразу. Спрогнозувати можливість та спосіб нападу можна за емоційним виглядом, прийнятою стійкою, видом зброї, варіантом її утримання, спрямованістю погляду. В інших випадках, спочатку не показує агресивних намірів, а потім, в сприятливий для цього момент атакує. На основі анкетування встановлено, що найчастіше дії, які передують нападу, починаються зі з'ясування особи, уточнень, прохань та вимог. Перехід до агресивних дій відбувається зненацька. Велике значення при цьому відіграє поведінка працівника – від його впевнених, швидких, продуманих дій залежить кінцевий результат такого зіткнення. Рішучі дії з боку працівника призводять правопорушника до стану схвилюваності та невпевненості. Якщо у нападаючого є підготовлений ніж, то при наблизенні до працівника, – він його намагається приховати, руку тримає притиснутою до тулубу. Для ефективних захисних дій слід контролювати рухи атакуючого та витримувати дистанцію (не менше ніж 1,5 м). При більш відкритих нападаючих діях за способом захоплення ножа можна прогнозувати можливу траєкторію нанесення удару. Але бувають випадки несподіваного, короткочасного зіткнення, де не завжди є можливість проводити візуальний контроль. У таких ситуаціях потрібно реагувати вигідним позиційним розташуванням або збільшенням дистанції. Слід ураховувати, що досвідчений злочинець намагається приховати свої наміри щодо нападу. Щоб атакувати несподівано, він контролює свою поведінку та емоційний стан.

У випадку прийняття рішення виконати напад, правопорушнику необхідно дістати зброю та зайняти положення, з якого атакуючі дії будуть ефективними. Щоб дістати ніж – потрібен час і непомітно виконати цю дію складно. Залежно від місця розміщення зброї, злочинець виконував різні підготовчі рухи, які спрямовані на її діставання. Анкетування показало, що удари виконувалися з різних позицій та залежали від особливостей ситуацій зіткнення (сплановане чи несподіване), дистанції між протиборчими сторонами, зовнішніх умов, виду зброї та вихідного розміщення її у руці нападаючого. До найбільш небезпечних варіантів атакуючих дій працівники віднесли несподіваний напад на близькій відстані (38,2%); напад при швидкому наблизенні, з «навалюванням» (26,8%); напад при швидкому наблизенні з захопленням за одяг та виконанням удару (16,4%). Несподіваний напад на близькій відстані використовують правопорушники як при спланованому нападі, так й під час несподіваного зіткнення. Для виконання удару ножем супротивнику необхідно наблизитись до дистанції, з якої дії будуть ефективними. При цьому руки опущені й удар, як правило спрямовується в нижню частину тулуба. При такому варіанті атакуючих дій працівнику складно відреагувати ефективними захисними діями. Це пояснюється несподіваністю та швидкістю виконання удару.

Напад при швидкому наблизенні, з «навалюванням» – один з небезпечних та несподіваних способів атакуючих дій. Такий варіант нападу використовує злочинець, коли не має можливості непомітно наблизитись на

близьку відстань. Удар ножем виконується одночасно з кроком, рука опущена та розслаблена, рух тулубом мало виражений, тому дія слабо помітна. Напрямок ударів, в основному знизу, збоку.

Напад при швидкому наблизненні з захопленням за одяг та виконанням удару належить до найбільш небезпечних способів нападу та характеризується тим, що супротивник захоплює лівою рукою одяг працівника або виконує відволікаючий рух перед обличчям, а правою одночасно наносить удар. Найбільш небезпечний цей прийом при несподіваному та швидкому наблизненні злочинця з одночасним захопленням лівою рукою руки (одягу) працівника та виконанням удару. В таких випадках навіть добре підготовленому працівнику важко використати ефективні захисні дії, тому що необхідно одночасно звільнитися від захоплення й заблокувати озброєну руку з ножем. Аналізуючи підготовчі рухи підозрілою особою, правоохоронець матиме можливість будувати захисні дії, які адекватні ступеню загрози. Вибір варіанту захисних дій (застосування вогнепальної зброї чи прийомів фізичного впливу) працівник повинен визначати на основі аналізу ситуації, яка складається, враховуючи дистанцію та поведінку супротивника.

ВИСНОВКИ. На основі проведених досліджень встановлено сукупність зовнішніх ознак, які визначають спрямованість особи до нападу та виявлені самі небезпечні та підступні способи нападу з використанням холодної зброї.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. Визначити та обґрунтувати алгоритм дій працівника міліції в умовах збройного зіткнення з правопорушником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфрієв М. І. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ : [навчальний посібник] / М. І. Ануфрієв, С. Є. Бутов, О. Ф. Гіда, С. М. Решко. – К., 2003. – 336 с.
2. Казміренко Л. І. Психологічна готовність до дії. / Л. І. Казміренко // Міліція України. – К., 1998. – № 7 – 8. – С. 10 – 11.
3. Пліско В. І. Визначення критеріїв оцінки проявів небезпеки в екстремальних ситуаціях працівниками органів внутрішніх справ : [посібник] / В. І. Пліско, С. Є. Бутов. – К., 2008. – 36 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання : в 2 т. / [під ред. Т. Ю. Круцевич]. – К. : Олімпійська література, 2008. – 391 с.
5. Яворський С. Х. Підготовка курсантів навчальних закладів МВС до професійних дій у нетипових ситуаціях оперативно-службової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. Х. Яворський; Південноукр. держ. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.
6. Brutscher B. Waffen und Einsatzmunition der Polizei / von B. Brutscher, C. Baum. – Auflage. – Hilden – 1998. – 360 S.
7. Internationale Polizei Taktiken und Ausbildungen / von B. Siegfried, F. Hübner. – Auflage. – Stuttgart, 1995. – 238 S.
8. Nieuwenhuys A. Oudejans R.R.D. Effects of anxiety on handgun shooting behavior of police officers: a pilot study. *Anxiety, Stress & Coping*. 2010, vol. 23, pp. 225–233.
9. Taschenmacher R. Dienst – und Einsatzlehre – Ergänzungsband NW – Leitfaden für Theorie und Praxis / von R. Taschenmacher. – 8. Auflage. – 1995. – 212 S.
10. Wedding J. Der Mehrzweck-Einsatzstock MES / Tonfa in der praktischen Anwendung / von J. Wedding und Uwe Claussen. – 4. Auflage. – Boorberg, 1999. – 220 S.

Вереньга Ю. В.

Національна академія внутрішніх справ

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗАНЯТЬ ЗА АВТОРСЬКОЮ ПРОГРАМОЮ

Розроблено та впроваджено авторську програму вдосконалення фізичної підготовки працівників МВС України на етапі професійного становлення. Досліджено вплив занять за експериментальною програмою на рівень фізичної підготовленості працівників. У дослідженні взяли участь 54 правоохоронці першої категорії першої вікової групи, які увійшли до експериментальної (n=28) та контрольної груп (n=26). Рівень фізичної підготовленості визначався за результатами бігу на 100 м, підтягування на перекладині та бігу на 1000 м. Встановлено, що заняття за експериментальною програмою сприяли більш вираженому зростанню рівня розвитку фізичних якостей працівників. Різниця між показниками працівників експериментальної та контрольної груп у швидкісних якостях становить 0,14 с, у силових якостях – 0,96 разів, у витривалості – 6,1 с.

Ключові слова: фізична підготовленість, етап професійного становлення, працівник.

Вереньга Ю. В. Высокий уровень физической подготовленности сотрудников МВД Украины на